

Skład gospodarstwa domowego a dobrostan

Wprowadzenie

Zmiany demograficzne i socjoekonomiczne doprowadziły do przekształcenia struktur gospodarstw domowych w Europie. Więcej jest jednoosobowych gospodarstw domowych, spadła liczba gospodarstw domowych z dziećmi, gospodarstwa domowe są bardziej różnorodne i obejmują alternatywne formy rodzin, a kryzys gospodarczy spowodował wzrost liczby wielopokoleniowych gospodarstw domowych, w których nadal mieszkają młode osoby dorosłe. Niniejsze sprawozdanie ilustruje różnorodność typów gospodarstw domowych w UE, sposób, w jaki zmieniły się one w ciągu ostatnich 10 lat, oraz wpływ struktury gospodarstwa domowego na subiektywne poczucie dobrostanu i wyłączenie społeczne.

Kontekst polityki

Polityki społeczne (tj. polityka mieszkaniowa i rodzinna) leżą głównie w gestii państw członkowskich. Jednak polityki na szczeblu UE (Europejski filar praw socjalnych, dyrektywa w sprawie równowagi między życiem zawodowym a prywatnym oraz zalecenie Rady w sprawie wysokiej jakości systemów wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem) uwzględniają różnorodność rodzin i tym samym wywierają wpływ na gospodarstwa domowe. W wielu państwach członkowskich problemem politycznym jest starzenie się społeczeństwa oraz spadek płodności. Niektóre rządy w odpowiedzi na rosnącą różnorodność gospodarstw domowych wprowadziły rozwiązania polityczne lub przywileje prawne, np. uznanie konkubinatu, małżeństw osób tej samej płci lub rodzin mieszanych.

Kluczowe ustalenia

- Rośnie odsetek gospodarstw jednoosobowych. Znaczna część z nich to kobiety w starszym wieku, które straciły partnera (mężczyznę). Oczekuje się jednak, że tendencja ta będzie spowalniać wraz ze wzrostem przeżywalności obu partnerów w związku.
- Jednoosobowe gospodarstwa domowe są bardziej zagrozone ubóstwem i wykluczeniem społecznym; stan zdrowia i subiektywne poczucie dobrostanu zwłaszcza wśród osób samotnych w średnim lub starszym wieku są gorsze niż w przypadku osób żyjących z partnerami. W przeciwieństwie do ludzi młodych, osoby starsze żyjące samotnie mają większe poczucie dobrostanu.

- Liczba nieformalnych pozamałżeńskich znacznie wzrosła w większości państw członkowskich. W państwach członkowskich na wschodzie i na południu Europy konkubinat jest najczęściej etapem prowadzącym do małżeństwa, natomiast w krajach północnych i zachodnich stanowi on często stały układ.
- Konkubenci mają gorsze subiektywne poczucie dobrostanu niż małżonkowie.
- Wiele krajów wprowadziło pewne prawa do własności i świadczeń dla par konkubentów; w większości z nich wymagana jest formalna rejestracja.
- Pary bezdzietne żyją w lepszych warunkach i doświadczają lepszej równowagi między życiem zawodowym a prywatnym niż pary będące rodzicami. Jednak subiektywne poczucie dobrostanu tych pierwszych jest gorsze. Powyżej 65. roku życia zależność między poczuciem dobrostanu a nieposiadaniem dzieci jest mniejsza, jednak obserwuje się związek pomiędzy bezdzietnością a większym wykluczeniem społecznym i mniejszym uczuciem szczęścia.
- Pary tej samej płci znajdują się średnio w podobnej sytuacji materialnej jak pary przeciwnych płci, jednak częściej zapadają na choroby przewlekłe. Może być to spowodowane problemami psychicznymi związanymi z dyskryminacją. Doświadczają one również w większym stopniu wykluczenia społecznego i rzadziej zwracają się o wsparcie do rodziny lub przyjaciół.
- Przewiduje się, że wraz ze wzrostem średniej długości życia mężczyzn zwiększy się liczba gospodarstw domowych par emerytów. Pary na emeryturze są szczęśliwsze, mają większe poczucie satysfakcji i bardziej optymistyczne nastawienie niż emeryci w innych rodzajach gospodarstw domowych, a ich materialne warunki życia, zwłaszcza w przypadku kobiet, są lepsze.
- Różnice między kobietami a mężczyznami po przejściu na emeryturę są znaczące. Kobiety w starszym wieku są bardziej narażone na ubóstwo. W wielu krajach odpowiadają na to zjawisko jest renta rodzinna i uwzględnianie urlopu macierzyńskiego w świadczeniach emerytalnych. Jednakże osoby żyjące w związkach małżeńskich, a zwłaszcza kobiety, są w korzystniejszej sytuacji po przejściu na emeryturę.

- W większości krajów spada bezwzględna i względna liczba rodzin nuklearnych. Rodzice w rodzinach nuklearnych doświadczają najlepszego subiektywnego dobrostanu i mają najwyższy poziom optymizmu spośród respondentów we wszystkich rodzajach gospodarstw domowych.
- Większość rodzin nuklearnych ma podwójne dochody; w rodzinach takich występuje też najbardziej niezrównoważony podział nieodpłatnej pracy: kobiety wykonują większość prac domowych i dla wielu z nich równowaga między pracą a życiem prywatnym stanowi problem. Ojcowie przebywają więcej godzin w odpłatnej pracy niż mężczyźni bez dzieci i często mają związane z tym problemy co do równowagi między życiem zawodowym a prywatnym.
- W UE wzrasta odsetek gospodarstw domowych prowadzonych przez jednego rodzica. Osoby samotnie wychowujące dzieci są bardziej narażone na ubóstwo i deprywację, a także mają trudności budżetowe z powodu jednego źródła dochodów i niższych wskaźników zatrudnienia.
- Pracujący samotni rodzice są najbardziej narażeni na problemy z równowagą między życiem zawodowym a prywatnym pomimo krótszych godzin pracy. Zarówno samotni ojcowie, jak i samotne matki wykonują więcej prac domowych niż rodzice w parach.
- Samotni rodzice mają gorsze subiektywne poczucie dobrostanu i doświadczają większego wykluczenia społecznego niż pary rodziców. Wsparcie społeczne ze strony rodzin i przyjaciół jest ważne dla subiektywnego poczucia dobrostanu samotnych rodziców.
- Rodziny zrekonstruowane rzadko uwzględniane są w polityce rodzinnej, ale ich liczba rośnie. Rodzice w rodzinach zrekonstruowanych osiągają lepsze wyniki pod względem dobrostanu i warunków życia niż samotni rodzice. Dobrostan dzieci w tych gospodarstwach domowych zależy od jakości relacji z rodzicami i przybranymi rodzicami.
- Wielopokoleniowe gospodarstwa domowe są najczęściej spotykane we wschodnich państwach członkowskich. Rodzice i dziadkowie w tych gospodarstwach domowych mają poczucie gorszego dobrostanu niż ich rówieśnicy w innych domach.
- Liczba młodych osób dorosłych mieszkających z rodzicami wzrosła w latach 2007–2017.
- Subiektywne poczucie dobrostanu wśród młodych osób dorosłych mieszkających z rodzicami (zwłaszcza w wieku powyżej 25 lat) jest gorsze niż wśród tych, którzy mieszkają oddzielnie. Dom rodziców zapewnia jednak ochronę przed ubóstwem i może pomóc zachować dobrostan psychiczny, zwłaszcza u bezrobotnych młodych osób dorosłych.
- Nierodzinne gospodarstwa domowe, występujące głównie na obszarach miejskich, są bardziej narażone na ubóstwo niż inne gospodarstwa domowe. W gospodarstwach nierodzinnych żyją najczęściej osoby młodsze, imigranci i osoby często mające problemy z zakwaterowaniem. Ich dobrostan jest jednak podobny jak w przypadku innych gospodarstw domowych.

Wskazówki o charakterze politycznym

- Osoby starsze żyjące samotnie mają poczucie lepszego dobrostanu niż osoby mieszkające z dziećmi, chociaż może to wynikać z szeregu czynników (takich jak zły stan zdrowia lub niskie dochody). Rozwiązań politycznych mogą pomóc starszym osobom w niezależności; życie we wspólnocie z innymi osobami starszymi lub młodszymi może natomiast zmniejszyć wykluczenie społeczne i opóźnić zapotrzebowanie na opiekę rezydencjalną.
- W niektórych krajach wprowadzono przepisy uznające konkubinat po okresie współzamieszkiwania. Mogą one zapewnić partnerom zależnym finansowo ochronę przed ubóstwem. Wprowadzenie takich praw może również zmniejszyć różnice między kobietami i mężczyznami w dobrostanie materialnym w starszym wieku.
- Uznanie związków tej samej płci i zapewnienie im równych praw rodzinnych przyczynia się do ich akceptacji społecznej; może to skutkować większym wsparciem społecznym i lepszym dobrostanem, a także pozytywnie wpływać na tworzenie gospodarstw domowych w śród osób LGBT.
- Rozszerzenie prawa do urlopu dla ojców i zwiększenie przystępnych cenowo miejsc opieki nad dziećmi może poprawić równowagę między życiem zawodowym a prywatnym rodziców.
- Rozwiązania polityczne przeznaczone dla osób samotnie wychowujących dzieci dotyczą głównie zatrudnienia. Istnieją jednak pewne dowody wskazujące, iż warunki związane z poszukiwaniem pracy zapewniającej wsparcie dochodów są dodatkowym źródłem stresu dla samotnych rodziców. Główną przeszkodą w zatrudnieniu samotnych rodziców jest dostępność korzystnej cenowo opieki nad dziećmi.
- Uznanie rodzin zrekonstruowanych może pomóc samotnym rodzicom w tworzeniu nowych gospodarstw domowych po separacji, przy jednoczesnym uznaniu udziału przybranych rodziców w poprawie dobrostanu dzieci w rodzinach zrekonstruowanych.
- Polityki ułatwiające młodym osobom dorosłym wyprowadzkę z domu rodinnego i niezależne mieszkanie mogą przyczynić się do lepszego subiektywnego poczucia dobrostanu.
- Programy wspólnego zamieszkiwania mogą zapewnić młodym ludziom niedrogie niezależne zakwaterowanie, a także ograniczyć samotność i wykluczenie społeczne. Takie, przystępne cenowo, rozwiązania mogą się sprawdzić także w przypadku osób starszych.

Dalsze informacje

Sprawozdanie *Skład gospodarstw domowych a dobrostan* jest dostępne na stronie internetowej: <https://eurofound.link/ef19040>

Kierownik badań: Eszter Sandor

information@eurofound.europa.eu